

Spożycie papierosów w Polsce po wprowadzeniu Ustawy z dnia 9 listopada 1995 roku o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych

Consumption of cigarettes in Poland after the introduction of the Act of November 9th 1995 on protection of health against the consequences of use of tobacco and tobacco products

MAGDALENA KANICKA^{1/}, BOGUSŁAW PONIATOWSKI^{2/}, ANGELIKA E. CHARKIEWICZ^{1/}, ANDRZEJ SZPAK^{1/}

^{1/} Zakład Zdrowia Publicznego, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku

^{2/} Uniwersytecki Szpital Kliniczny w Białymstoku

Wstęp. Palenie tytoniu należy do najpoważniejszych współczesnych zagrożeń cywilizacyjnych zdrowia. Ograniczenie, a docelowo wyeliminowanie palenia papierosów stanowi jedno z głównych zadań w strategii poprawy i umacniania zdrowia Polaków. Podstawy prawne zwalczania epidemii palenia tytoniu w Polsce określa Ustawa z dnia 9 listopada 1995 roku o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych, która weszła w życie 1 maja 1996 r.

Cel. Ocena liczby sprzedanych papierosów w ciągu roku przypadających przeciętnie na jednego mieszkańca Polski po wprowadzeniu Ustawy z dnia 9 listopada 1995 o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych.

Materiał i metody. Przedmiotem analizy są informacje dotyczące liczby sprzedanych papierosów w Polsce w przeliczeniu na mieszkańca, pochodzące z Roczników Statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego. Analizą objęto okres od 1994 r. do 2011 r., tj. osiemnaście kolejnych lat. Do oceny zmian analizowanego wskaźnika w czasie zastosowano model regresji liniowej.

Wyniki. Z danych GUS wynika, że w ciągu dwóch lat (1994, 1995) poprzedzających rok wejścia w życie ustawy tytoniowej średnia liczba sprzedanych papierosów w przeliczeniu na jednego mieszkańca w ciągu roku wynosiła 2550 sztuk. W pierwszym roku obowiązywania ustawy tytoniowej, tj. w 1996 r., omawiany wskaźnik wynosił 2341 sztuk, a po upływie piętnastu lat, tj. w 2011 r., zaobserwowano zmniejszenie się omawianego wskaźnika o 23,3% do poziomu 1795 sztuk. W okresie obowiązywania ustawy antynikotynowej (od 1996 roku do 2011 roku) liczba sprzedanych papierosów w ciągu roku w Polsce w przeliczeniu na jednego mieszkańca zmniejszała się przeciętnie o 36 sztuk papierosów rocznie. Obserwowany trend zmniejszania się omawianego wskaźnika był istotny statystycznie ($p < 0,001$).

Wnioski. Pomimo istotnego trendu spadkowego sprzedaży papierosów w Polsce w latach 1994-2011 oraz zmniejszania się odsetka osób palących papierosy, rozpowszechnienie palenia tytoniu nadal utrzymuje się na wysokim poziomie, dlatego istnieje konieczność zwiększenia populacyjnej efektywności strategii w zakresie zwalczania nikotynizmu.

Słowa kluczowe: sprzedaż papierosów, palenie tytoniu

Introduction. Smoking is one of the most serious contemporary health hazards. Decrease, and ultimately elimination of cigarette smoking is one of the main tasks of the strategy to improve and strengthen the health status of Poles. The legal basis for reducing the epidemic of tobacco smoking in Poland is specified in the Act of November 9th 1995 on the protection of health against the consequences of use of tobacco and tobacco products, which took effect on May 1st 1996.

Aim. Comparing the number of cigarettes sold yearly per capita in Poland, after the introduction of the Act of November 9th 1995 on the protection of health against the consequences of use of tobacco and tobacco products.

Material & methods. The details analysed in the study, considering the total number of cigarettes sold in Poland, come from The Statistical Yearbooks of the Central Statistical Office. The analysis covered the period from 1994 until 2011. To evaluate changes of the analysed details, the linear regression model was used.

Results. The CSO data showed that during two years (1994 and 1995) preceding the year of introduction of the tobacco act, the average number of cigarettes sold per capita per year was 2550. In the first year of the tobacco act introduction, in 1996, this indicator amounted to 2341, and after fifteen years, in 2011, a total number of cigarettes sold decreased to 23.3%, to a level of 1795 cigarettes. In the period of validity of the act (1996-2011), the number of cigarettes sold yearly per capita in Poland, decreased, on the average, by about 36 cigarettes. The observed trend of the indicator decrease was statistically significant ($p < 0.001$).

Conclusions. In spite of a significant downward trend in tobacco sales in Poland and a decrease of the smokers' percentage, the smoking prevalence still remains at a high level, so there is a need for more effective strategies to combat nicotine addiction.

Key words: cigarettes sale, smoking

Wstęp

Palenie tytoniu należy do najpoważniejszych współczesnych zagrożeń cywilizacyjnych zdrowia. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) szacuje, że codziennie na świecie pali papierosy 1,1 miliarda osób, a do 2025 r. liczba ta wzrośnie do 1,6 miliarda. Jednocześnie WHO wskazuje, że epidemia nikotynizmu zabija każdego roku na świecie 5,4 mln osób [1]. Według danych raportu Komisji Europejskiej z 2012 r., odsetek osób regularnie palących papierosy w Polsce w wieku 15 i więcej lat wynosił 32%, natomiast średnia dla wszystkich analizowanych 27 krajów – 28% [2].

Ograniczenie, a docelowo wyeliminowanie palenia tytoniu, stanowi jedno z głównych zadań w strategii poprawy i umacniania zdrowia Polaków. Podstawy prawne zwalczania epidemii palenia tytoniu w Polsce określa Ustawa z dnia 9 listopada 1995 roku o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych [3]. Ustawa ta obejmowała takie zapisy, jak: zakaz reklamy papierosów, nakaz umieszczania na paczkach papierosów co najmniej dwóch różniących się treści informacyjnych o szkodliwości palenia tytoniu, na powierzchni nie mniejszej niż 30% każdej z największych stron opakowania. Palenie w zakładach opieki zdrowotnej, szkołach, zakładach pracy zostało zakazane, poza wyraźnie wyodrębnionymi miejscami. Kolejne nowelizacje ustawy z lat 1999, 2003 oraz 2010 wprowadziły m.in. całkowity zakaz reklamy, promocji i sponsorowania papierosów, regulacje dotyczące finansowania rządowego programu ograniczania zdrowotnych następstw palenia tytoniu, zmiany w ostrzeżeniach na paczkach papierosów zgodne z wymogami Unii Europejskiej, a ostatecznie całkowity zakaz palenia tytoniu we wszystkich miejscach publicznych [4-6].

Regulacje ustawowe zmierzające do ograniczenia inhalowania dymu tytoniowego znajdują się również w Ustawie z dnia 1 lipca 2005 r. o ustanowieniu programu wieloletniego „Narodowy program zwalczania chorób nowotworowych” [7]. Ustawa ta nakłada obowiązek realizacji w ramach programu działań dotyczących profilaktyki pierwotnej nowotworów złośliwych, w tym programów antytytoniowych. Zmniejszenie rozpowszechnienia palenia tytoniu jest również celem operacyjnym nr 1 Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007-2015 [8].

W nawiązaniu do ww. ustawy antynikotynowej oraz założeń Narodowego Programu Zdrowia opracowano rządowy Program Ograniczania Zdrowotnych Następstw Palenia Tytoniu w Polsce [9], zgodny z postanowieniami Ramowej Konwencji Światowej Organizacji Zdrowia o Ograniczeniu Użycia Tytoniu [10].

Jednocześnie od początku lat 90. XX w. realizowane są w Polsce kampanie zdrowotne celem zwiększenia

świadomości zdrowotnej dotyczącej negatywnych następstw nikotynizmu, jak i zmotywowania palaczy do zaprzestania palenia tytoniu, jak np.: „Rzuć palenie razem z nami”, „Quit & Win”, „Help – dla życia bez tytoniu”.

Dodatkowo, działania mające na celu pomóc w rzucaniu palenia są wdrażane przez Główny Inspektorat Sanitarny. Obejmują one realizację zarówno programów edukacyjnych skierowanych do dzieci i młodzieży na wszystkich szczeblach edukacji („Czyste Powietrze Wokół Nas”, „Nie pal przy mnie, proszę” „Znajdź właściwe rozwiązanie”) jak i działań wśród dorosłych (Projekt „Odświeżamy nasze miasta TOB3CIT <Tobacco Free Cities>”).

Cel pracy

Ocena liczby sprzedanych papierosów w ciągu roku przypadających przeciętnie na jednego mieszkańca Polski po wprowadzeniu Ustawy z dnia 9 listopada 1995 roku o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych.

Materiał i metody

Przedmiotem analizy są informacje dotyczące liczby sprzedanych papierosów w Polsce w przeliczeniu na mieszkańca, pochodzące z Roczników Statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego. Analizą objęto okres od 1994 roku do 2011 roku, tj. osiemnaście kolejnych lat. Do oceny zmian analizowanego wskaźnika w czasie zastosowano model regresji liniowej. Hipotezę statystyczną weryfikowano na poziomie istotności $\alpha=0,05$.

Wyniki

Z danych GUS wynika, że w ciągu dwóch lat (1994, 1995) poprzedzających rok wejścia w życie Ustawy z dnia 9 listopada 1995 roku o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych średnia liczba sprzedanych papierosów w przeliczeniu na jednego mieszkańca w ciągu roku wynosiła 2550 sztuk (tab. I). W pierwszym roku obowiązywania ustawy antytytoniowej, tj. w 1996 roku, omawiany wskaźnik wynosił 2341 sztuk i utrzymywał się na podobnym poziomie do 1999 r.

W kolejnym okresie, od 2000 do 2008 roku, przeciętna liczba sprzedanych papierosów w ciągu roku w przeliczeniu na jednego mieszkańca, w porównaniu z latami 1994-1999, zmniejszyła się o 19% i wynosiła 1968 sztuk. Następnie w latach 2009-2011 średnio na jednego mieszkańca Polski w ciągu roku przypadało 1783 sztuk sprzedanych papierosów, co oznacza, że w porównaniu z poprzednim okresem analizowany wskaźnik obniżył się o 9,5%.

Tabela I. Liczba sprzedanych papierosów w Polsce w latach 1994-2011 w przeliczeniu na jednego mieszkańca
 Table I. Number of cigarettes sold per capita in Poland between 1994-2011

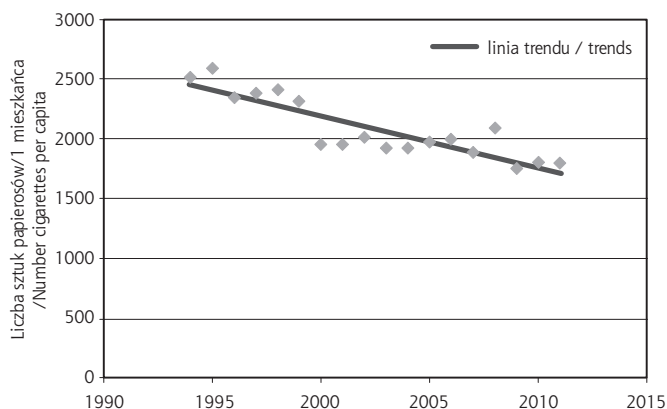
Rok/Year	Papierosy w sztukach w przeliczeniu na jednego mieszkańca /Cigarettes per capita
1994	2509
1995	2591
1996	2341
1997	2378
1998	2405
1999	2310
2000	1954
2001	1956
2002	2010
2003	1920
2004	1927
2005	1974
2006	1997
2007	1887
2008	2091
2009	1749
2010	1805
2011	1795

W okresie obowiązywania Ustawy z dnia 9 listopada 1995 roku o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych, tj. w latach 1996-2011, sprzedaż papierosów w Polsce w przeliczeniu na jednego mieszkańca zmniejszyła się o 23,3%, ze średnim rocznym zmniejszaniem wynoszącym 36 sztuk papierosów. W analizowanym okresie, obserwowany trend zmniejszania się omawianego wskaźnika był istotny statystycznie ($p < 0,001$) (ryc. 1).

Dyskusja

Przedstawione wyniki analizy liczby sprzedanych sztuk papierosów przypadających na jednego mieszkańca w latach 1994-2011 wskazują na istotny statystycznie trend spadkowy sprzedaży papierosów w Polsce. Zahamowanie w latach 90. XX w. i zmniejszanie się w kolejnych latach omawianego wskaźnika można uznać za zjawisko trwałe, a odnotowana w 2011 roku sprzedaż papierosów w przeliczeniu na jednego mieszkańca (1795 sztuk) osiągnęła poziom z lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku [11]. Należy jednak podkreślić, iż dane GUS nie uwzględniają przemytu i nielegalnego obrotu wyrobami tytoniowymi. Udział papierosów pochodzących z nielegalnych źródeł w ogólnym rynku tytoniowym w Polsce szacowany jest w granicach 8-15% [12].

Ocena zmian rozpowszechnienia palenia tytoniu od 1996 roku, wskazuje na zmniejszanie się odsetka mężczyzn codziennie palących we wszystkich grupach wieku, natomiast w odniesieniu do kobiet obserwuje się jego wzrost w kategoriach 15-19 lat oraz 50 lat

Ryc. 1. Zmiany liczby sprzedanych rocznie papierosów w Polsce w latach 1994-2011 w przeliczeniu na jednego mieszkańca

Fig. 1. Changes in number of cigarettes sold yearly per capita between 1994-2011

i więcej [12, 13]. Jak wynika z raportu Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny dotyczącego sytuacji zdrowotnej ludności Polski, konsekwencją tych zmian jest obniżenie się w latach 2000-2011 zachorowalności i umieralności na nowotwory tytoniozależne u mężczyzn, przy braku istotnych zmian tego wskaźnika u kobiet [13].

W Polsce, pomimo jednak zmniejszenia się sprzedaży papierosów, jak i odsetka osób palących, rozpowszechnienie palenia tytoniu jest jednym z wyższych wśród wszystkich krajów Unii Europejskiej. Opublikowane w 2012 r. dane raportu Komisji Europejskiej dotyczące nikotynizmu wśród 27 krajów UE wskazują, iż Polska znajdowała się na 7 miejscu pod względem odsetka osób palących papierosy wśród analizowanych krajów [2]. Dlatego też istnieje konieczność zwiększenia efektywności populacyjnej strategii w zakresie zwalczania nikotynizmu.

Wnioski

1. Sprzedaż papierosów w Polsce w przeliczeniu na jednego mieszkańca w okresie obowiązywania Ustawy z dnia 9 listopada 1995 roku o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych, tj. w latach 1996-2011, zmniejszyła się istotnie o 23,3%, ze średnim rocznym zmniejszaniem wynoszącym 36 sztuk papierosów.
2. Pomimo istotnego trendu spadkowego sprzedaży tytoniu w Polsce oraz zmniejszania się odsetka osób palących papierosy, rozpowszechnienie palenia tytoniu nadal utrzymuje się na wysokim poziomie, dlatego istnieje konieczność zwiększenia efektywności populacyjnej strategii w zakresie zwalczania nikotynizmu.

Piśmiennictwo / References

1. WHO Report on the Global Tobacco Epidemic. The MPOWER package. WHO, Geneva 2008.
2. Attitudes of Europeans towards Tobacco, European Commission 2012.
3. Ustawa z dnia 9 listopada 1995 roku o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych. Dz.U. z 1996 r. nr 10 poz. 55.
4. Ustawa z dnia 5 listopada 1999 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych. Dz.U. z 1999 r. nr 96, poz. 1107.
5. Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych. Dz.U. z 2003 r. nr 229, poz. 2274.
6. Ustawa z dnia 8 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej. Dz.U. z 14 maja 2010 nr 81 poz. 529.
7. Ustawa z dnia 1 lipca 2005 r. o ustanowieniu programu wieloletniego „Narodowy program zwalczania chorób nowotworowych”. Dz.U. nr 143, poz. 1200 oraz z 2008 r. Nr 54, poz. 325.
8. Narodowy Program Zdrowia 2007-2015. Warszawa 2007.
9. Program Ograniczania Zdrowotnych Następstw Palenia Tytoniu w Polsce. Cele i Zadania na lata 2010-2013. Warszawa 2009.
10. Ramowa Konwencja Światowej Organizacji Zdrowia sporządzona w Genewie dnia 21 maja 2003 r. Dz. U. z 2007 r. nr 74 poz. 487.
11. Wiśniewska M, Szpak A, Drygas W, Kowalska A. Zmiany częstości palenia tytoniu w Polsce w okresie lat 1923-2003. Prz Lek 2005, 62(Supl. 3): 60-62.
12. Stan zagrożenia epidemią palenia tytoniu w Polsce. WHO, Warszawa 2009.
13. Sytuacja zdrowotna ludności Polski i jej uwarunkowania. NIZP-PZH, Warszawa 2012.